

Економічна теорія

Олена РАЙКОВСЬКА

**ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ РЕГУЛЮВАННЯ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ****Резюме**

З теоретико-методологічної точки зору розкрито основні складові стабілізації інвестиційного середовища: інвестиційний проект; інвестиційна стратегія держави, регіону та окремого підприємства; інвестиційний ринок та інвестиційний клімат. На основі системного підходу розроблено інвестиційну модель економічного зростання аграрного сектору економіки України.

Ключові слова

Інвестиційний проект; інвестиційна стратегія держави, регіону, окремого підприємства; інвестиційний ринок; інвестиційний клімат; капітальні інвестиції; модель економічного зростання аграрного сектору економіки України.

© Олена Райковська, 2006.

Райковська Олена, аспірантка кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, Житомирський державний агроєкологічний університет, Україна.

Постановка проблеми

Активізація інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України пов'язана з низкою проблем, які необхідно вирішити як на макро-економічному, так і на регіональному рівні. Складність їх розв'язання полягає в тому, що інвестиційна діяльність концентрує у собі різні сфери економічного розвитку – науково-технічний прогрес, державне управління економікою, виробничу діяльність у сфері АПК, фінансово-банківську діяльність, комерційний розрахунок підприємств, ціноутворення, які потребують чіткого регулювання й узгодженого функціонування. Проте інвестиційний процес як складний соціально-економічний інститут, крім економічної сутності, що передбачає отримання прибутку, має і соціальне спрямування – на узгодження взаємовідносин між суб'єктами інвестиційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблемі регулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України присвячено праці П. Т. Саблука, В. В. Юрчишина, К. С. Берестового, М. І. Кисіля, О. М. Царенка та інших науковців. Основний акцент у роботах з інвестиційної проблематики в аграрній сфері роблять на вирішенні практичних питань, тому необхідно з погляду теорії здійснити спробу систематизації та побудови інвестиційного механізму, який забезпечить економічне зростання в агропромисловому комплексі України.

Постановка завдання

Основним завданням дослідження є розробка системного підходу регулювання інвестиційної діяльності та побудова інвестиційної моделі економічного зростання аграрного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження

У сільському господарстві України за останні роки визначилася тенденція до зростання обсягів внутрішніх інвестицій у господарствах усіх форм власності (рис. 1), однак їхній розмір і рівень ефективності залишаються вкрай недостатніми. Найвищий рівень інвестиційної активності в агропромисловому комплексі України спостерігався в 1991 р., коли капітальні

інвестиції за рахунок усіх джерел фінансування перевищували 20 млрд. грн. в порівняльних цінах. Цьому, зокрема сприяло запровадження в дію законодавства про пріоритетний розвиток соціальної сфери села та агропромислового виробництва. Період з 1992 по 1998 рр. характеризується значним спадом інвестиційної активності в АПК на тлі загальної економічної кризи в сільському господарстві України. Питомі розміри капітальних вкладень на душу населення скоротилися з 391 грн. в 1991 р. до 40 грн. в 1998 р., а в сільське господарство на 1 га сільськогосподарських угідь — відповідно, з 290 до 15 грн. [1, 119].

Рисунок 1.

Інвестиції в основний капітал по сільському господарству України за 1995–2004 рр. [2, 3, 4].

Відповідна ситуація спостерігалася й у сільському господарстві Житомирського регіону (рис. 2). Незважаючи на привабливість області для вкладання інвестицій, трансформаційні процеси, що відбувалися в економіці в 1990-х рр., призвели до спаду інвестиційної активності суб'єктів підприємства, й у період з 1991 по 1999 рр. обсяги інвестицій в основний капітал зменшилися в 13 разів, а область перемістилася з 9 на 24 місце серед інших в Україні.

Рисунок 2.

**Інвестиції в основний капітал по сільському господарству
Житомирської області за 1991–2004 рр. [5, 6]**

Макроекономічна стабілізація, заходи щодо регулювання регіонального фондового ринку, АПК регіону в межах програм «Програма збільшення надходження інвестицій в економіку області в 2001–2005 рр.», «Обласна програма залучення та використання інвестицій в агропромисловому комплексі області на 2002–2005 рр.», «Житомирщина – 2010», впровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в адміністративно-територіальних межах міст Бердичіва, Коростеня, Новоград-Волинського, а також Коростенського, Новоград-Волинського, Лугинського, Народицького, Овруцького, Олевського, Малинського, Ємільчинського, Володарсько-Волинського районів Житомирської області, сприяла призупиненню спаду, і з 2000 р. почалося зростання надходжень інвестиційних коштів. Надходження інвестицій в аграрний сектор економіки на державному та регіональному рівнях мають певну відповідність, яка пояснюється тим, що поліпшення інвестиційного клімату, ринку держави обов'язково позитивно позначиться на інвестиційному процесі в АПК окремих областей, районів, навіть підприємств, а коли на останньому рівні (тобто на обласному, районному чи на рівні окремого підприємства) також буде здійснено якісну зміну умов інвестування (комплексний вплив), лише в такому разі можна отримати максимальний ефект.

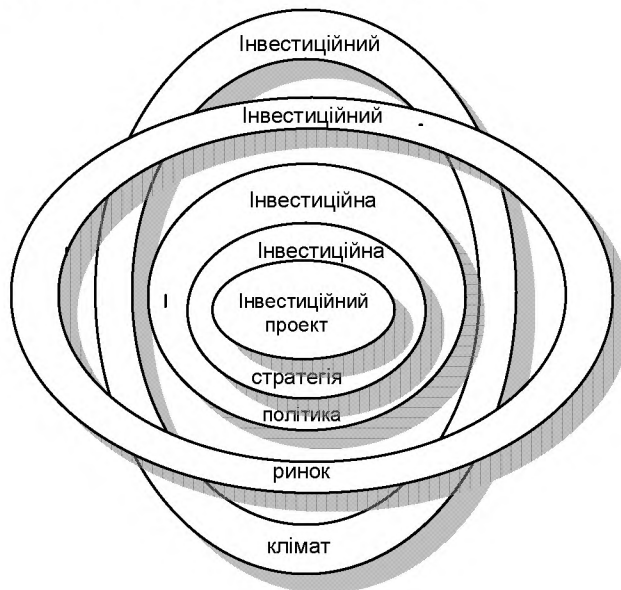
Механізм регулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України передбачає не лише нарощування інвестиційних ресурсів, а й підвищення економічної та соціальної ефективності їх використання для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави загалом.

Для реалізації поставлених завдань необхідно створити інвестиційну модель економічного зростання аграрного сектору таким чином, щоб інвестиційна політика включала чітку, науково обґрунтовану стратегію активізації інвестиційних процесів, які функціонували б у межах налагодженого інвестиційного середовища та клімату, суб'єкти та чинники яких не лише були б внутрішньо скоординованими відповідно до ринкових умов господарювання, а й систематизувалися у взаєморегулюючий економічний комплекс (рис. 3).

Серцевиною даної моделі, елементом початкового рівня є високо-ефективний інвестиційний проект, реалізація якого повністю залежить від комплексної взаємодії наступних складових інвестиційної системи.

Рисунок 3.

**Інвестиційна модель економічного зростання
аграрного сектору економіки України**

Інвестиційна стратегія є довгостроковим узагальненим планом управління капіталом. Її обирають відповідно до стану та прогнозів щодо макроекономічного середовища, інвестиційного ринку, самого інвестора [7, 37]. Ефективне, науково обґрунтоване здійснення інвестиційної діяльності аграрних підприємств передбачає її всебічне і, разом із тим, комплексне дослідження на макро-, мезо-, і мікрорівнях інвестиційного процесу, формулюючи та послідовно реалізуючи на кожному рівні раціональну інвестиційну стратегію сільськогосподарського підприємства. Передбачаючи напрямки інвестиційної діяльності і шляхи її досягнення, інвестиційна стратегія забезпечує оптимізацію джерел інвестування та раціональне використання ресурсів господарства. Вона ґрунтується на можливостях сільськогосподарського підприємства, на пошуку найбільш раціональних альтернативних варіантів інвестування. Однією з основних її характеристик має бути економічна гнучкість (узгодженість у часі), тобто відповідність умовам мікро- та макросередовищ, ринковим змінам. При формуванні інвестиційної стратегії сільськогосподарського підприємства необхідно враховувати загальну нестачу інвестиційних ресурсів в аграрній сфері та проблематичність їх залучення, тому вона має бути спрямована на ліквідацію неефективних аграрних формувань та збитковості на підприємствах. Інвестиційна стратегія окремого підприємства є складовою державної інвестиційної стратегії, що, як показує хід розвитку аграрної сфери, потребує негайної заміни. З плану надмірного нарощування потенціалу затратних галузей і виробництв її необхідно переорієнтувати на комплексний розвиток, який забезпечить ресурсозберігальна інвестиційна стратегія [8, 37].

Наступною ланкою є взаємоузгоджена інвестиційна політика держави, регіонального АПК і сільськогосподарського підприємства, яка враховує не лише економічні інтереси усіх її складових, а й ситуацію в інвестиційному середовищі: на інвестиційному ринку та стан інвестиційного клімату на макро-, мезо- та мікрорівнях, які, у свою чергу, інтенсивно і взаємозалежно впливають на внутрішню систему.

Інвестиційна парадигма моделювання регіонального розвитку сільського господарства, з одного боку, не може виглядати надто автономною, вона має бути складовою національного інвестиційного процесу, оскільки регіональна економіка є підсистемою національної економіки і тому не може бути замкненою. Регіон є частиною національної території, і його економічний, соціальний та інвестиційний потенціали – складові загального потенціалу держави. Тому з розвитком економіки регіону зміцнюється могутність національної безпеки країни. Отже, у ранжуванні економічних та інших пріоритетів домінують загальнодержавні. Це фундаментальна засада регіональності, про яку часом забувають, прагнучи локалізувати регіональну господарську систему, надати їй певної автономії [9, 15]. Разом із тим, регіон, як і регіональний АПК, є економічно самостійною, збалансованою системою. Цілком очевидно, що лише узгодження регіональних інтересів, що перероджуються в загальнонаціональні, формує науково обґрунтовану інвестиційну агрополітику – це принципова вимога, що дасть змогу розширити

простір інвестиційної діяльності в регіоні, створити підґрунтя для проявів місцевої активності та ініціативи у пошуках нових ідей, програм, моделей, оскільки консервативні та застарілі подекуди погляди на роль держави сковують інноваційну та інвестиційну ініціативу, примушують чекати на поштовхи ззовні.

Інвестиційна діяльність нерозривно пов'язана з оцінкою стану та прогнозуванням розвитку інвестиційного ринку. Суб'єкти інвестиційної діяльності реалізують власні економічні інтереси, вступаючи в певні взаємовідносини на інвестиційних ринках, що регулюють процес обміну інвестиціями та інвестиційними об'єктами. У вузькому значенні цей термін використовують для позначення ринку інвестиційних товарів (усіх видів будівельних матеріалів і активної частини основних виробничих фондів) та інвестиційних послуг (будівельно-монтажних робіт). У зарубіжній літературі інвестиційний ринок ототожнюють із фондовим, тому що в зарубіжних країнах основні інвестиції здійснюють у цінні папери [6, 11]. О. І. Бланк визначає інвестиційний ринок як «...сукупність економічних відносин, що виникають між продавцями та покупцями інвестиційних товарів і послуг, а також об'єктів інвестування в усіх його формах» [10]. Інвестиційний ринок розглядається як ієрархічна структура окремих ринків, до якої входять ринки об'єктів реального й фінансового інвестування та їх складові.

У загальному вигляді інвестиційний ринок є механізмом узгодження інтересів учасників ринку щодо володіння об'єктами інвестування, місцем здійснення операцій їх купівлі та продажу, де функціонують категорії попиту, пропозиції, ціни, кон'юнктури ринку, ділової активності. Саме тут інвестори шукають недооцінені ринком інструменти, які дають змогу за рахунок їх придбання підвищити через деякий час (а іноді миттєво) вартість капіталу через зростання вартості активів, у які інвестор трансформував свій капітал за допомогою інвестиційного ринку. До елементів інфраструктури інвестиційного ринку, які сприяють купівлі-продажу об'єктів інвестування, варто віднести кредитні та страхові інститути; мережу аудиторських фірм; організації інформаційно-аналітичного обслуговування, у тому числі спеціалізовану пресу, рейтингові агентства; установи професійної підготовки фахівців для інвестиційної роботи; установи наукового обслуговування (наукові дослідження для обслуговування потреб інвесторів); нормативно-законодавче забезпечення інвестування; інформаційно-комп'ютерні системи обслуговування ринку (забезпечення умов доступності та прозорості інформації щодо здійснених операцій купівлі-продажу).

Функціонування інвестиційного ринку забезпечують професійні посередники, які надають послуги учасникам ринку щодо спрощення ринкових операцій. Це комплекс підприємств і установ, які сприяють інвесторам (надають їм послуги) та встановлюють «правила функціонування ринку» (органи державного управління, що регулюють діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності на ринку).

Здійсненню реального інвестування сприяють послуги проектних організацій та установ, підприємств будівельної індустрії, промисловості будівельних матеріалів, машинобудування, оптових постачальників матеріальних ресурсів, фінансово-кредитних установ. Спеціалізованими учасниками фінансового ринку (за умови, що вони зареєстровані й допущені до відповідної форми діяльності державними органами, мають потрібний власний капітал) виступають фінансові брокери (посередники); інвестиційні консультанти; інвестиційні компанії [7, 8]. Оскільки процеси на фінансовому ринку, як з погляду розвитку його окремих секторів і сегментів, так і з позицій розвитку діяльності інвестиційних інституцій, є дуже динамічними, лише чітка, високопрофесійна діяльність кожного суб'єкта інвестиційного ринку може забезпечити його ефективне функціонування та якісну реалізацію інвестиційного процесу.

Функціонування інвестиційного клімату прямо пропорційно залежить від макроекономічних умов у країні, тобто від наступного елементу моделі.

Суттєвий вплив на сучасний стан інвестування в аграрній сфері та в економіці України загалом має інвестиційний клімат, що визначається як сукупність політичних, економічних, соціальних, юридичних та інших факторів. Ці фактори, у кінцевому рахунку, визначають ступінь ризику капіталовкладень і можливість їхнього ефективного використання [12, 18]. Це, на наш погляд, трьохрівнева структура, яка забезпечує здійснення інвестиційної діяльності на державному, регіональному рівнях та на рівні окремого підприємства. Критерій сприятливості чи несприятливості інвестиційного клімату визначається сукупністю інвестиційних ризиків (непередбачених фінансових втрат капіталу та доходів) [11, 33]. Для мінімізації ризиків в аграрній сфері необхідно стабілізувати всі фактори, під впливом яких формується інвестиційний клімат у цьому середовищі:

- на макрорівні (на державному рівні): економічний потенціал країни, законодавче поле, стан українського фондового ринку, фінансово-кредитної системи, страхового ринку, приватизаційні процеси, система ціноутворення, стан аграрної сфери;
- на мезорівні (на регіональному рівні): стан аграрного сектору регіону, законодавча база, наявність ресурсів, екологічних умов, транспортна інфраструктура, стан соціальної сфери села;
- на мікрорівні (на рівні сільськогосподарського підприємства): податкове навантаження аграрних підприємств, амортизаційна політика, кадрове забезпечення, інвестиційний менеджмент, технічний стан аграрних підприємств, постачальники продукції чи послуг, споживачі, посередники, консультанти.

Основною перешкодою до налагодження ефективної діяльності всіх суб'єктів та учасників інвестиційного процесу є несформованість чіткої нормативно-правової бази, що є адекватною ринковій економіці та відповідає міжнародному законодавству, тому необхідно вирішити низку проблем, передусім у законодавчій сфері:

- щодо аграрного сектору та економіки держави загалом (ліквідувати диспаритет цін між промисловими та сільськогосподарськими товарами, підвищити рівень фінансування ефективних інвестиційних проектів та підтримки наукових досліджень у даній сфері, вирішити питання зайнятості в АПК шляхом створення кооперативів, сформувати таке конкурентне середовище, яке б відповідало ринковим умовам господарювання; забезпечити рівні умови для діяльності суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та походження капіталу тощо);
- щодо розвитку фондового ринку (змінити характер оподаткування на фондовому ринку; підвищити рівень капіталізації та ліквідності; спростити процедуру проведення розрахунків за угодами з цінними паперами за участю нерезидентів; спростити систему обліку, розрахунків і звітності учасників фондового ринку тощо);
- щодо розвитку банківського кредитування (запровадити механізм ефективного захисту прав кредиторів; створити аграрний банк для здійснення державної фінансово-кредитної політики в АПК; створити на регіональному рівні спеціалізовану фінансову установу, спеціальний кредитний фонд для здійснення довго- середньо- та короткострокового кредитування пріоритетних інвестиційних проектів в аграрній сфері з налагодженою системою пільгового кредитування перспективних сільськогосподарських підприємств; запровадити механізм іпотечного та лізингового кредитування);
- щодо податкової політики (знижити високі ставки оподаткування та скоротити кількість податків і зборів, ліквідувати економічно невиправдані пільги, подвійне оподаткування нерезидентів, створити умови для заощадження вільних коштів населення).

Стабілізація факторів кожного рівня зокрема та інвестиційного клімату загалом є основним стратегічним завданням державної, регіональної інвестиційної політики та інвестиційної політики окремого агроформування, що підвищить інвестиційну привабливість аграрного сектору, відповідно, держави, регіону, агропідприємства та сприятиме економічному зростанню загалом.

Висновок

Отже, активізація інвестиційного процесу в аграрній сфері як один з основних чинників економічного зростання АПК має ґрунтуватися на системному підході та забезпечувати функціонування комплексної інвестиційної моделі економічного зростання аграрного сектору економіки, адаптованої до ринкових умов господарювання та внутрішньо скоординованої.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження можуть проводитися у напрямку більш деталізованої та поглибленої розробки заходів, спрямованих на ефективне функціонування окремих складових запропонованої моделі, з урахуванням при цьому системного аспекту досліджень.

Література

1. Кисіль М. І. Сучасні тенденції та шляхи активізації інвестиційного процесу в АПК // Вісник Сумського державного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 1999. – № 2. – С. 118–124.
2. Статистичний збірник «Інвестиції та будівельна діяльність 2002 рік». – Житомир, 2003. – 30 с.
3. Статистичний щорічник України за 2003 рік. – К.: Консультант, 2004. – 632 с.
4. Інвестиції та будівельна діяльність в Україні у 1995–2002 р.: Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2003. – 262 с.
5. Статистичний щорічник Житомирщини за 2002 рік. – Житомир, 2003.
6. Капітальні інвестиції в основний капітал за 2004 рік: статистичний бюлетень. – Житомир: Головне управління статистики в Житомирській області, 2005. – 19 с.
7. Щукін Б. М. Інвестування: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2004. – 216 с.
8. Федоренко В. Г., Гойко А. Ф. Інвестознавство: Підручник / За наук. ред. В. Г. Федоренка. – К.: МАУП, 2000. – 408 с.
9. Алушко С. Основи регіонології: концептуальний підхід // Вісник НАН України. – 2004. – № 11. – С. 12–25.
10. Бланк І. А. Інвестиційний менеджмент. – К.: МП «ИТЕН» ЛТД «Юнайтед Лондон Трейд Лимітед». – 1995. – 448 с.
11. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом. – К.: Лібра. – 2002.
12. Пересада А. А. Інвестування. – К.: КНЕУ, 2001. – 251 с.

Стаття надійшла до редакції 21 березня 2006 р.